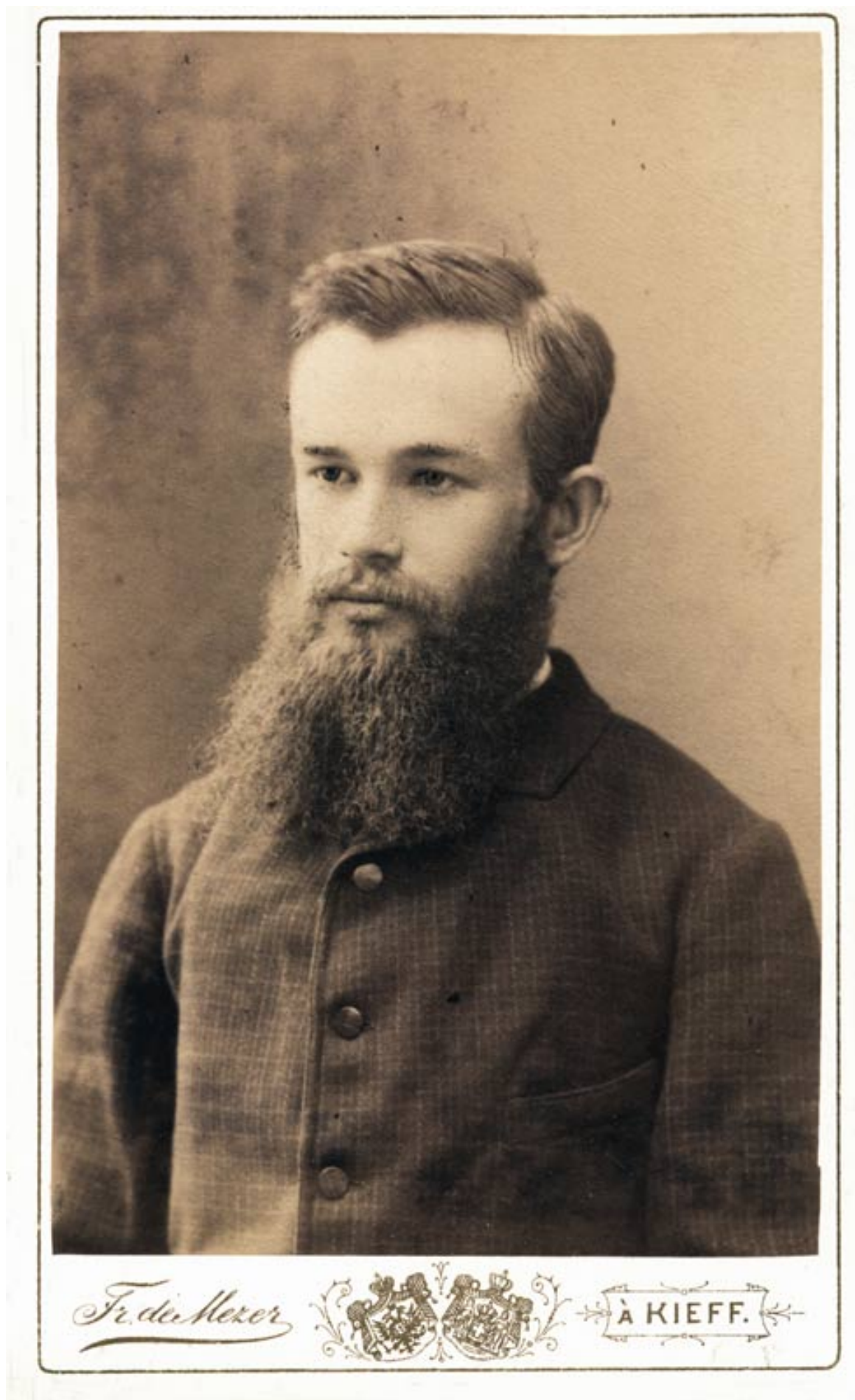

«ТАК Я РОЗУМІЮ СВІЙ ХАРАКТЕР»: РОЗДУМИ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО ПРО ВЛАСНЕ «Я» У ЛИСТІ ДО ПРИЯТЕЛЬКИ ГАННИ ЯМПОЛЬСЬКОЇ

У 17 років Михайло Грушевський почав вести свій особистий щоденник як порятунок від самотності та як власний психологічний портрет. Не сподіваючись зустріти споріднену душу, друга, на сторінках його щоденника він давав оцінку своїм вчинкам, думкам і мріям. І з сумом писав: «Товариші мої — книжки добродії, але ж, що не кажи, не стануть вони за живого чоловіка...»^[1].

↻ Михайло Грушевський. Київ. [1893 р.]. Фотограф Fr. de Mezer.

Напередодні закінчення Тифліської гімназії Михайло Грушевський ближче познайомився з родиною товариша Володимира Ямпольського, про яку тепло згадував пізніше у спогадах. Гостюючи в Ямпольських, Михайло потрапив під приятельську «опіку» сестри Володимира Ганни (або Ніни, як її називали близькі). Вона, за словами Грушевського, «визначалася великою гамірливістю, любила дотепкувати [...], вести розмови на літературні теми, багато справді читала і взагалі „інтересувалась“ усім, що виникало на поверхні життя» [2]. Головною ж рисою Ганни він називав сентиментальність, яка і підштовхнула її взяти на себе місію «облагородити індивідуальність гімназиста».

↗ Ганна Ямпольська. Тифліс. [1890-ті рр.]

З її ініціативи між ними почалося дружнє листування, в якому Ганна виконувала «ролю менторки і моральної виховательки».

Михайло ж ділився у листах до Ганни подробицями свого університетського життя, думками про перечитані твори, але рідко дозволяв собі відверті «задушевні» розмови, залишав певну дистанцію, ховаючись за іронію та накликаючи тим щоразу шквал обурень з її боку.

Якщо спочатку Грушевського здебільшого дратували нарікання та настанови Ямпольської, про що він неодноразово нотував у щоденнику, то з часом їхнє приятельство стало для нього настільки важливим і бажаним, що у нього навіть з'явилися думки про одруження з нею. У щоденнику занотовані почуття сумніву щодо майбутніх взаємин з Ямпольською, що огортали Грушевського. 10 січня 1892 року він писав: «Учора одібрав лист од Анни Ямпольської; він дуже потурбував мене — „ніхто, каже, не вивів мене з тюрми“ — се мені гірке дорікання, й воно мене і кучить, так що я завагався; але все таки я дуже не певний, щоб вона була зо мною щаслива — і враз тяжко зріктися її»^[3]. Згодом від плану одруження з Ганною Ямпольською він таки відмовився, але вона залишилась відданим другом на довгі роки не лише Михайлові, але й усій родині Грушевських.

^ Ганна Ямпольська, Ольга Шамраєва, Ольга Грушевська, Сергій Шамрай та Олександр Грушевський. [Садиба Г. Ямпольської на Шулявці. Київ. 1909 р.]

У 1893 р. Ганна Ямпольська перебралася з Тифлісу до Києва разом з своїм братом Миколою, який отримав посаду на київській залізниці[4]. У Києві вона займалась приватними уроками для підготовки дітей до гімназії та через посередництво Грушевського почала приймати участь у діяльності української громади, зокрема у створенні біографічного словника українських діячів[5].

↗ [Д.А.Дапквієв], Олександр Грушевський та Ганна Ямпольська. [Садиба Г. Ямпольської на Шулявці. Київ. 1909 р.]

Після від'їзду у 1894 р. Михайла Грушевського до Галичини, Ганна залишилася у Києві та здійснила свій давній задум, який неодноразово обговорювала з ним у листах, — вивчитися на фельдшера та працювати сестрою милосердя. Вже згодом Олександр Лотоцький згадував у споминах: «Наче б виткана з чистого альтруїзму, Ганна Платонівна, хоч і не мала потреби в заробітку, працювала, як сестра жалібниці, в шпиталю червоного хреста і до того свого фаху дуже прислужилася доглядом за О.Кониським під час його неодноразової хвороби»[6]. Як про людину добру, порядну та інтелігентну, про Ганну Ямпольську відгукувалася й Ганна Берло. З її слів відомо, що саме Ганні Ямпольській Олександр Кониський довірив свій особистий архів та заповіт на зберігання (згодом вона передала папери Кониського Ганні Берло)[7].

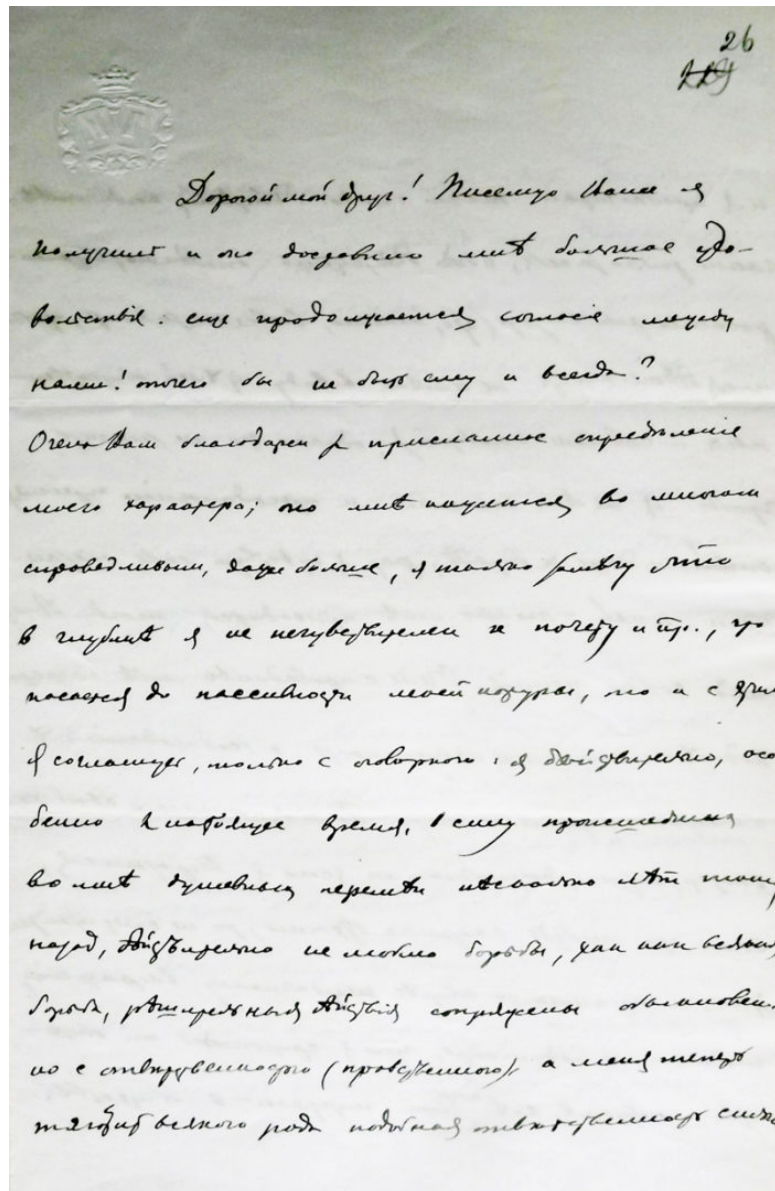
Активне спілкування Грушевський та Ганна Платонівна відновили вже у 1909 р. Плануючи нове видання газети «Село» у Києві, Михайло Грушевський звернувся з проханням до Ганни Ямпольської виконати роль офіційного редактора. На цю пропозицію відразу отримав відповідь: «Коли моє ймення потрібно для загального добра, дак я з великою охотою приношу його в жертву...»[8]. Проте ця роль виявилась нетривалою. Відбувши другий арешт у в'язниці за заборонені цензурою

публікації, серед них і Грушевського, вона відмовилась від участі у виданні.

Подальша доля Ганни Ямпольської майже невідома. Останні збережені листи від неї до сестри Михайла Грушевського Ганни датовані 1928 р.[\[9\]](#). З Києва вона виїхала на Кавказ і знову повертатись в Україну не планувала. Будучи самотньою жінкою у поважному віці, не маючи засобів для існування, змушена була працювати гувернанткою.

На сьогодні виявлені 56 листів Михайла Грушевського до Ганни Ямпольської та 183 її відповідей. Один з найцікавіших листів-зізнань, в якому Михайло Грушевський через кілька років дружнього спілкування потроху відкриває завісу свого внутрішнього світу, належить до університетського періоду. Як і у свої 17 років, коли Михайло стояв на роздоріжжі та розмірковував у щоденнику про призначення у житті, так і у цьому листі, готуючись до магістерського звання та все активніше долучаючись до громадської діяльності, він оцінював власні лідерські якості.

Дорогой мой друг! Писемцо Ваше я получил, и оно доставило мне большое удовольствие: еще продолжается согласие между нами! Отчего бы не быть ему и всегда?

Очень Вам благодарен за присланное определение моего характера; оно мне кажется во многом справедливым, даже больше, я только замечу, что в глубине я не нечувствителен к почету и пр. Что касается до пассивности моей натуры, то и с этим я соглашусь, только с оговоркою: я действительно, особенно в настоящее время, в силу происшедших во мне душевных перемен несколько лет тому назад, действительно не люблю борьбы, так как всякая борьба, решительные действия сопряжены обыкновенно с ответственностью (нравственною). А меня теперь тяготит всякого рода подобная ответственность сильно, и я предпочитаю такой способ действий, когда отвечаешь только за себя, когда действуешь отдельно, изолированно так сказать (это, конечно, вовсе не значит, чтобы моя деятельность не имела в виду целей общественных — совсем

наоборот). Однако это не значит, чтобы я не был способен к преодолению препятствий и даже к борьбе, раз я чувствую себя обязанным к ней — только мне приходится тогда делать над собой усилие. Очень справедливо мне кажется подмеченною моя склонность к наблюдению в качестве третьего лица. Так я понимаю свой характер, не знаю, достаточно ли ясно я выразился, если что-нибудь сказано странно, то не смущайтесь этим, и припишите скорее неудачному выражению, главное — не подумайте, что я сторонюсь от общества — напротив, все почти мои интересы — в обществе.

Замечу, что характеристика выходит слишком лестною, потому что рядом не указаны отрицательные стороны характера — особенность, вероятно, неизбежная, когда характеристика предлагается самому характеризуемому лицу. О себе можно писать и много, и мало — мало выдающегося в сфере внешней моей жизни. Теперь занят печатаньем сочинения, которое подвигается очень медленно; отдана в печать другая моя небольшая работа: «Волынский вопрос 1097-1102 г.». Она должна появиться в «Кіевской старине» в апрельской и майской книжках; оттиски я получить надеюсь в половине мая и немедленно пошлю Вам экземпляр. Отложена для Вас и карточка, только я не знаю, как отправить ее Вам, может быть вместе с этою будущею брошюрою? С карточкою я, признаюсь перед Вами, сильно провинился (перед Вами) и прошу прощения: я снялся еще в мае, но отложил Вам посылку, чтоб не вышло очень часто, каждый год по карточке, иногда это кажется смешным.

Работы много, если бы у суток было 60 часов вместо 24, то, пожалуй, оказалось бы кстати для меня. Тогда я мог бы управиться и с текущими работами, и работать в архиве для диссертации, и готовиться к магистерскому экзамену, и поддерживать сношения с добрыми людьми. А то в архиве не был больше недели, за книги для магистерск[ого] экзамена не брался с самого приезда. Печально! Прощайте, мой дорогой друг! Пишите и не забывайте Ваш искренний М[ихаил] Г[рушевский].

Киев. 18 марта 1891

ЦДІАК України. — Ф. 1235. — Спр. 273. — Арк. 26 — 27 зв.

[1] Грушевський М. Щоденник (1883–1884) / Публікація Л.Зашкільняка // Київська старовина. — 1993. — №5.– С. 19.

[2] Грушевський, М. Спомини / Передмова Ф. П. Шевченка; Публ., підгот. тексту і прим. С. І. Білокоця // Київ. 1988. № 9, вересень. – С. 117.

[3] Грушевський М. С. Щоденник. (1888–1894 рр.) / Підг. до вид., передне слово, упорядкув., коментарі і післямова Л. Зашкільняка. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського НАН України; Центральний державний історичний архів України м. Львів. – К., 1997. – С. 148.

[4] Центральний державний історичний архів України у Києві (далі – ЦДІАК України). – Ф. 1235. – Спр. 301. – Арк. 429.

[5] Лотоцький О. Сторінки минулого: в 4 ч. – [Б. м.] : Українська Православна Церква в США, 1966 . – Ч. І. – С. 203.

[6] Там само.–С. 203-204.

[7] Берло Г. Мої знайомства з деякими українськими діячами // Україна. – 1929. – № 3-4. – С. 99-100.

[8] ЦДІАК України. – Ф. 1235. – Спр. 301. – Арк. 676.

[9] Листи Г.П.Ямпольської до Г.С.Грушевської, про які йде мова, зберігаються у приватній збірці С.Білокоця.

Ганна Кондаурова

ЗАЛИШИТИ ВІДПОВІДЬ

Ім'я *

Email *

Опублікувати коментар

КУЛЮНЯ/КАТРУСЯ/КАТЕРИНА
МИХАЙЛІВНА

«МІЙ СВІТЕ ЗАТИШНИЙ, МОЯ УТІХО
МИЛА»:
ОСВІДЧЕННЯ МИХАЙЛА
ГРУШЕВСЬКОГО

«Історико-меморіальний музей
Михайла Грушевського» © 2017

е-АРХІВ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Попередня версія сайту

Музей працює щоденно, крім понеділка, з 10:00 до 18:00

Київ, вул. Паньківська, 9